

Ελλάδα και ΕΕ: μια ταραγμένη οικονομική σχέση

Φημολογείται ότι ο Κωνσταντίνος Καραμανλής, ο αρχιτέκτονας της συμμετοχής της Ελλάδας στην Ευρωπαϊκή Ένωση, παρατήρησε κάποτε ότι «Ερίξα τους Έλληνες στη θάλασσα και θα πρέπει να μάθουν να κολυμπούν».

Τριάντα πέντε χρόνια μετά, είναι ακόμα αβέβαιο κατά πόσο οι Έλληνες, δεινοί θαλασσοπόροι σε όλη τη διάρκεια της ιστορίας μας, μπορούμε να αποδειχθούμε καλοί κολυμπητές στις ευρωπαϊκές θάλασσες.

Η κρίση του 2010, παράλληλα με παλαιότερες μικρότερες κρίσεις στα τέλη της δεκαετίας του 1980 και στις αρχές της δεκαετίας του 1990, είναι ενδεικτική της τραχύτητας των θαλασσών που έπρεπε να αντιμετωπίσουμε και τεκμηριώνει τη συνήθειά μας να θέλουμε να πορευόμαστε με τον δικό μας ιδιαίτερο τρόπο.

Μερικά στοιχεία: Στα 30 χρόνια πριν η Ελλάδα ενταχθεί στην Ευρωπαϊκή Κοινότητα, το πραγματικό κατά κεφαλήν εισόδημα στην Ελλάδα πενταπλασιάστηκε, από €2.900 το 1950 (σε σταθερά ευρώ του 2010) σε €14.500 το 1980. Στα επόμενα 30 χρόνια, και αφού η Ελλάδα είχε γίνει μέλος της Ευρωπαϊκής Κοινότητας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης, το πραγματικό κατά κεφαλήν εισόδημα στην Ελλάδα αυξήθηκε μόνο κατά 1,4 φορές. Από τα €14.500 του 1980 σε €20.300 το 2010. Παρόμοιες τάσεις μπορούν να ανιχνευθούν σε άλλα συναφή μεγέθη, όπως η κατά κεφαλήν ιδιωτική κατανάλωση ή μέση παραγωγικότητα της εργασίας.

Είναι σαφές ότι η συμμετοχή στην Ευρωπαϊκή Ένωση δεν οδήγησε σε κάποιο αναπτυξιακό θαύμα την Ελλάδα, ακόμα και πριν από την κρίση του 2010. Ακριβώς το αντίθετο. Η Ελλάδα εισήλθε σε μια περίοδο στασιμότητας ή ελάχιστης ανάπτυξης μετά την είσοδό της στην ΕΟΚ. Μόνο μετά τη δημιουργία του ευρώ, και για τα πρώτα δέκα χρόνια, κατόρθωσε η ελληνική οικονομία να απολαύσει μια ταχύτερη οικονομική ανάπτυξη.

ΤΟΥ ΠΩΡΤΟΥ
ΑΛΟΓΟΣΚΟΥΦΗ

Η κρίση και οι πολιτικές που ακολουθήθηκαν μετά την κρίση μεταμόρφωσαν τους πολύ χαμηλούς ρυθμούς ανάπτυξης, τους οποίους κατέγραφε η Ελλάδα όλη τη δεκαετία του 1980 και του 1990, καθώς και τους υψηλότερους ρυθμούς ανάπτυξης που παρουσίασε η Ελλάδα μετά την υιοθέτηση του ευρώ, σε μια καταστροφική «Μεγάλη Ύφεση». Το πραγματικό κατά κεφαλήν ΑΕΠ μειώθηκε κατά 16% μεταξύ 2010 και 2015 και η ιδιωτική κατά κεφαλήν κατανάλωση μειώθηκε κατά το ίδιο ποσοστό. Το ποσοστό ανεργίας εκτινάχθηκε από το 8% σε επίπεδα πάνω από 25%.

Με βάση αυτά τα στοιχεία, μπορεί κανείς να συμπεράνει ότι όσον αφορά την οικονομία η συμμετοχή της Ελλάδας στην ΕΕ δεν είχε ιδιαίτερα θετικά αποτελέσματα, ακόμη και πριν από την πρόσφατη κρίση. Βεβαίως, τα πράγματα επιδεινώθηκαν ακόμη περισσότερο μετά την κρίση.

Το πρώτο ερώτημα είναι πώς και γιατί; Ένα σχετικό, και πιο κρίσιμο, ερώτημα είναι τι μπορεί να γίνει εφεξής;

Δεν υπάρχει καμία αμφιβολία ότι η ελληνική οικονομία ήταν σχετικά απροετοίμαστη για τη συμμετοχή στην πολύ πιο αποτελεσματική και ανταγωνιστική ευρωπαϊκή οικονομία στις αρχές της δεκαετίας του 1980. Το οικονομικό θαύμα της δεκαετίας του 1950 και του 1960 είχε πραγματοποιηθεί υπό προστατευτικούς δασμούς που αποτελούσαν μια ασπίδα για τη νηπιακή τότε ελληνική βιομηχανία. Η βιομηχανική παραγωγή επεκτάθηκε προκειμένου να εξυπηρετήσει την εγχώρια αγορά, αλλά η ελληνική βιομηχανία

ποτέ δεν είχε ιδιαίτερη διεισδυτικότητα στις πιο ανταγωνιστικές αγορές του εξωτερικού. Η διεθνής ανταγωνιστικότητα της ελληνικής βιομηχανίας, αλλά και παραγωγής γενικότερα, παρέμεινε σε χαμηλά επίπεδα σε όλη την περίοδο της μεγάλης ανάπτυξης. Επιπλέον, οι πετρελαϊκές κρίσεις της δεκαετίας του 1970 αποδυνάμωσαν τη θέση της ελληνικής βιομηχανίας και η κατάργηση των προστατευτικών δασμών, η οποία αποτελούσε προϋπόθεση για τη συμμετοχή της Ελλάδας στην Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα (ΕΟΚ), την αποδυνάμωσε ακόμα περισσότερο.

Δεύτερον, η ελληνική οικονομική πολιτική τη δεκαετία του 1980 αποτέλεσε ακόμη ένα πλήγμα για την ανταγωνιστικότητα της ελληνικής βιομηχανίας. Οι υπέρογκες αυξήσεις του κόστους εργασίας στις αρχές της δεκαετίας του 1980, η επέκταση του δημόσιου τομέα, η αύξηση της φορολογίας και ο υψηλός πληθωρισμός ήταν περαιτέρω σοβαρά πλήγματα για την ελληνική οικονομία. Όταν η Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα προωθούσε το Ευρωπαϊκό Νομισματικό Σύστημα, τη δημοσιονομική προσαρμογή και το πρόγραμμα της Ενιαίας Αγοράς, η Ελλάδα είχε υιοθετήσει την πολιτική της διολίσθησης, την Αυτόματη Τιμариθμική Αναπροσαρμογή (ΑΤΑ) και την επέκταση του δημόσιου τομέα, έχοντας αναποθέσει τις ελπίδες της για ανάπτυξη στις ευρωπαϊκές επιδοτήσεις.

Το πρόγραμμα σταθεροποίησης των μέσων της δεκαετίας του 1980 αποδείχθηκε προσωρινό και ανεπαρκές, καθώς δεν βασίστηκε σε διαρθρωτικές μεταρρυθμίσεις και εγκαταλείφθηκε γρήγορα. Μόνο από τα τέλη της δεκαετίας του 1980 άρχισε η Ελλάδα να αντιμετωπίζει τις αδυναμίες και τις ανισορροπίες της οικονομικής πολιτικής που είχαν οδηγήσει σε περαιτέρω εξασθένηση της οικονομίας της στη δεκαετία του 1980.

Ωστόσο, ούτε το πρόγραμμα των μεταρρυθμίσεων της δεκαετίας του 1990 ήταν αρκετά συνεπές και φιλόδοξο. Επιπλέον, χαρακτηριζόταν από συχνές ανατροπές γύρω από τον χρόνο των εκλογών. Ωστόσο, η Ελλάδα είχε εν μέρει αλλάξει πορεία και κατάφερε, μετά κόπων και βασάνων, να ικανοποιήσει, έστω και με κάποια καθυστέρηση, τα ονομαστικά κριτήρια για τη συμμετοχή της στη Ζώνη του ευρώ. Η ελληνική οικονομία παρέμενε μια οι-

κονομία με χαμηλή διεθνή ανταγωνιστικότητα και μεγάλες δημοσιονομικές ανισορροπίες, αλλά κατάφερε να δαμάσει τον πληθωρισμό και να επιβραδύνει την αύξηση του δημόσιου χρέους, ως ποσοστού του ΑΕΠ.

Δυστυχώς η μακροοικονομική πολιτική στην Ελλάδα καλάρωσε εκ νέου, αμέσως μόλις η χώρα διασφάλισε τη συμμετοχή της στη ζώνη του ευρώ. Τα δημοσιονομικά ελλείμματα άρχισαν να αυξάνονται και πάλι, ήδη από το 2000 υπήρξαν μεγάλες αυξήσεις μισθών που διάβρωσαν ακόμη περισσότερο τη διεθνή ανταγωνιστικότητα, ο εκλογικός κύκλος επέστρεψε, περαιτέρω μεταρρυθμίσεις όπως το Ασφαλιστικό εγκαταλείφθηκαν και αναλήφθηκαν πολυτελείς πρωτοβουλίες, όπως η διοργάνωση των Ολυμπιακών Αγώνων του 2004.

Επιπλέον, η Ελλάδα λειτουργούσε πλέον σε ένα περιβάλλον χαμηλών επιτοκίων, λόγω της συμμετοχής της στη ζώνη του ευρώ. Αυτό επέτρεψε στα νοικοκυριά, στις επιχειρήσεις και στις κυβερνήσεις να δανειζονται φθηνά, κάτι που οδήγησε σε αύξηση τόσο της κατανάλωσης όσο και των επενδύσεων. Η αύξηση των επενδύσεων και η μείωση των αποταμιεύσεων οδήγησαν, ήδη από το 1998, σε μεγάλα ελλείμματα του ισολογισμού τρεχουσών συναλλαγών. Το ήδη υψηλό δημόσιο χρέος συνέχισε να ανατροφοδοτείται, αλλά, κυρίως, μετατράπηκε σταδιακά σε εξωτερικό χρέος. Οι ελληνικές τράπεζες επέκτειναν τον δανεισμό τους στο εσωτερικό και για να αποκτήσουν ρευστότητα διέθεταν στο εξωτερικό τα ομόλογα του ελληνικού Δημοσίου τα οποία διακρατούσαν από το παρελθόν, συντελώντας με κρίσιμο τρόπο στη μετατροπή του δημοσίου χρέους σε εξωτερικό χρέος.

Με την εξαίρεση του βραχύβιου σταθεροποιητικού προγράμματος της περιόδου 2005-2007, οι κίνδυνοι από την αύξηση του εξωτερικού δανεισμού σε μεγάλο βαθμό αγνοήθηκαν για σχεδόν δέκα χρόνια. Η συμμετοχή στη ζώνη του ευρώ και η επιτάχυνση της οικονομικής ανάπτυξης, λόγω της αύξησης των επενδύσεων και της κατανάλωσης, είχε οδηγήσει σε συνεχή αύξηση του βιοτικού επιπέδου και σε σημαντική μείωση της ανεργίας, χωρίς αύξηση του πληθωρισμού. Οι θετικές αυτές οικονομικές εξελίξεις είχαν οδηγήσει σε εφησυχασμό.

Σε αυτήν ακριβώς τη συγκυρία, η διεθνής

χρηματοπιστωτική κρίση του 2008-09 ανέτρεψε την επικρατούσα ευφορία, οδήγησε σε αντιστροφή της ανάπτυξης και σε διεύρυνση των δημοσιονομικών ελλειμμάτων. Η διεθνής χρηματοπιστωτική κρίση αποτέλεσε το έναυσμα για την επαναξιολόγηση της ικανότητας της Ελλάδας και των άλλων χωρών της ευρωπαϊκής περιφέρειας να εξυπηρετούν το εξωτερικό τους χρέος. Μετά την κατάρρευση της Lehman Brothers, υπήρξε μεταστροφή του κλίματος στις διεθνείς χρηματοπιστωτικές αγορές και τα ελληνικά spreads άρχισαν να αυξάνονται.

Η κατάσταση οδήγηθηκε σε κρίση λόγω εγχώριων πολιτικών λαθών που επέτρεψαν να εμφανιστεί η Ελλάδα ως υπαίτια και όχι ως ένα ακόμη θύμα της διεθνούς χρηματοπιστωτικής κρίσης. Λόγω αυτών των εγχώριων πολιτικών λαθών και λόγω της αδυναμίας της Ευρωπαϊκής Κεντρικής Τράπεζας να λειτουργεί ως «δανειστής έσχατης προσφυγής» για τις κυβερνήσεις και τις εμπορικές τράπεζες της ΕΕ, η Ελλάδα βρέθηκε αντιμέτωπη με μια «ξαφνική στάση δανεισμού» από το διεθνές χρηματοπιστωτικό σύστημα και οδήγηθηκε στο να ζητήσει επίσημα βοήθεια από τους εταίρους της στην ΕΕ.

Το επταετές πρόγραμμα προσαρμογής που υιοθετήθηκε στον απόηχο της κρίσης του 2010 έχει, μέχρι στιγμής, αποδειχθεί μια παταγώδης αποτυχία. Ενώ οι προηγούμενες αποτυχίες της οικονομικής πολιτικής μπορεί να αποδοθούν σχεδόν αποκλειστικά σε ελληνικές επιλογές, η αποτυχία αυτή δεν είναι μια αμιγώς ελληνική αποτυχία. Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή, η Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα (ΕΚΤ) και το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο (ΔΝΤ) ενεπλάκησαν άμεσα τόσο στον σχεδιασμό του προγράμματος, το οποίο ήταν αποκλειστικά δικής τους έμπνευσης, όσο και στην εφαρμογή του. Η αποτυχία του προγράμματος είναι σε πολύ μεγάλο βαθμό δική τους αποτυχία και δεν οφείλεται παρά δευτερευόντως στο ότι οι ελληνικές κυβερνήσεις μετά το 2010 δεν υιοθέτησαν ποτέ με ειλικρίνεια το πρόγραμμα αυτό.

Τι μπορεί να γίνει τώρα; Η πρώτη προτεραιότητα είναι να αναγνωρίσουν όλοι τους περιορισμούς και τις αδυναμίες του τρέχοντος ελληνικού προγράμματος προσαρμογής. Αυτό απαιτεί πολιτική γενναιότητα εκ μέρους των εταίρων και δανειστών μας, καθώς αποτελεί έμμεση αναγνώριση και των δικών τους λαθών.

Το δεύτερο ζητούμενο είναι να συνεργαστούν οι διεθνείς θεσμοί (Επιτροπή ΕΚ, ΕΚΤ και ΔΝΤ) με τις ελληνικές Αρχές για τον σχεδιασμό ενός νέου, αμοιβαία αποδεκτού προγράμματος προσαρμογής, το οποίο θα εγκριθεί από ένα ευρύτερο πολιτικό φάσμα στην Ελλάδα. Αυτό το πολιτικό φάσμα θα πρέπει να ξεπερνά τη σημερινή, ή την αυριανή, κυβέρνηση. Το αναθεωρημένο πρόγραμμα προσαρμογής πρέπει να διαθέτει ευρεία πολιτική νομιμοποίηση στην ίδια την Ελλάδα, κάτι που δεν ισχύει για το τρέχον πρόγραμμα.

Η τρίτη προτεραιότητα είναι η συνεπής εφαρμογή του προγράμματος κατά τρόπο που να εμπνέει εμπιστοσύνη ότι το νέο πρόγραμμα θα συνεχίσει να εφαρμόζεται μεσοπρόθεσμα και ανεξάρτητα από τυχόν αλλαγές κυβέρνησης. Κάτι τέτοιο θα είναι πιο αξιόπιστο αν το πρόγραμμα απολαμβάνει από την αρχή διευρυμένης πολιτικής νομιμοποίησης.

Μόνο με ένα ανασχεδιασμένο, αξιόπιστο και συνεπές μεσοπρόθεσμο πρόγραμμα προσαρμογής, με προσδοκώμενη διάρκεια και ευρύτερη στόχευση από αυτή του τρέχοντος προγράμματος μπορεί η Ελλάδα να εξασφαλίσει την ανάκαμψη των επενδύσεων και της ιδιωτικής κατανάλωσης. Η ανάκαμψη των επενδύσεων και της ιδιωτικής κατανάλωσης είναι απαραίτητη προϋπόθεση ώστε να μπορέσει η ελληνική οικονομία να ανακάμψει σε μόνιμη βάση από την υπερ-επταετή ύφεση στην οποία έχει καταδικαστεί.

Ο πρώην υπουργός Γιώργος Αλογοσκούφης κατέχει την έδρα Κωνσταντίνος Γ. Καραμανλής του Τμήματος Εθνικών και Ευρωπαϊκών Σπουδών της Σχολής Fletcher του Πανεπιστημίου Tufts των ΗΠΑ.

Η ανάκαμψη των επενδύσεων και της ιδιωτικής κατανάλωσης είναι απαραίτητη προϋπόθεση ώστε να μπορέσει η ελληνική οικονομία να ανακάμψει σε μόνιμη βάση από την υπερ-επταετή ύφεση στην οποία έχει καταδικαστεί. Το κρίσιμο ερώτημα είναι αν, ακόμη και στην περίπτωση που ξεπεραστούν οι εσωτερικές πολιτικές αντιθέσεις, θα μπορέσουν να ξεπεράσουν και οι εταίροι και δανειστές μας τα δικά τους ιδεολογικά και πολιτικά στερεότυπα και περιορισμούς